

Славянскі

8

У Н У М А Р Ы:

МАР'ЯН ДУКСА

Новыя вершы

АЛЕСЬ МАСАРЭНКА

Лесавікі

Аповесць

СЯМЕН СКАРУЛІС

«Я ведаю, вы расстраляеце мяне...»

З архіўных матэрыялаў

АНАТОЛЬ КУДРАВЕЦ

Чалавек. Жыццё. Слова

Роздум над дзённікамі В. Бечыка

1994

Полымя

8

(784)

1994

ЖНІВЕНЬ

ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ
І ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНЫ ЧАСОПІС
ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ

ВЫДАЕЦЦА СА СНЕЖНЯ 1922 ГОДА

БРЭСЦКАЯ АБЛАСНАЯ
БІБЛІЯТЭКА ІМЯ М. ГОРКАГА

АДДЗЕЛ БЯГУЧЫХ
ПЕРЫОДЫЧНЫХ ВЪДАННЯЎ

Галоўны рэдактар Сяргей ЗАКОННІКАЎ.

Рэдакцыйная калегія: Рыгор Барадулін, Янка Брыль, Дзмітрый Бугаёў, Анатоль Вялюгін, Алесь Жук (намеснік галоўнага рэдактара), Віктар Каваленка, Уладзімір Калеснік, Анатоль Клышка, Валянціна Коўтун, Іван Навуменка, Іван Пташнікаў, Максім Танк, Кастусь Цвірка, Іван Чыгрынаў, Іван Шамякін, Рыгор Шкраба. Адказны сакратар Віктар Ракаў.

Мінск,
выдавецтва «Полымя»

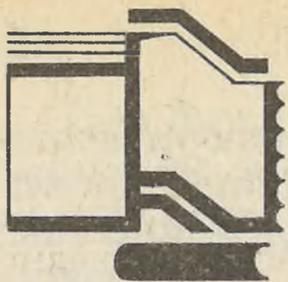
ПРОЗА	АНДРЭЙ ФЕДАРЭНКА. Такое кароткае лета. Аповесць 9
	АЛЕСЬ МАСАРЭНКА. Лесавікі. Аповесць 44
	МІКОЛА КАПЫЛОВІЧ. Апавяданні 125
ПАЭЗІЯ	МАР'ЯН ДУКСА. Казіно. Шокавая тэрапія. Беларускім жаўнерам. Маналог жабрака. ***Можна, з зорнага каўша... ***Вы ашукалі столькі юных лёсаў!.. ***На першай тройцы радасць маладых... Вянчальная сукенка. ***А нас утрапенне наперад кідае... Да лёсу Уладзіміра Маякоўскага. Вершы 3
	ВІКТАР РАКАЎ. А дума шукае... Аб быцці небыцця. Свае ў кожным часе святыя... Выток. Кожны ў адзінным. На лысінцы аблогі. Мы ўсе з гаранія. Працяг. Па памяці цвіркочуць кулі... Дыялог. На бураломе. Балада пра доўг. І моцна трымаю наўвеце... Зумер. Пра свойскую кулю. Ад жаху снёнага. Два бабіных вякі. Свеццяца іх лікі... На кладзішчы. Жыць-палоць. На паверцы ўсё жывое... Вершы 29
З ЛІТАРАТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ	УЛАДЗІСЛАЎ СЫРАКОМЛЯ. Польскі казачнік. Уступнае слова і пераклад Уладзіміра Мархеля 142
НОВЫЯ ПЕРАКЛАДЫ	ГАНАД ЧАРКАЗЯН. ***Куміры жылі... ***Дзе вы... ***Божа, ты навучыў уцякаць ад галечы... ***А згода не ў згодзе рахманай... ***І надзей жывём да канца... ***Ад эксперыментаў стаміліся людзі... ***Рук тваіх незабытых святло. Вершы. Пераклад Рыгора Барадзіліна 147
ПУБЛІЦЫСТЫКА	УЛАДЗІМІР КУЛАЖАНКА. Адкуль выйшлі і куды ідзем 151
СТАРОНКІ НАШАЙ ГІСТОРЫІ	ВАЛЕРЫ ГЕРАСІМАЎ. «Да праўды сьветлай, братка, йдзі!» 170
УСПАМІНЫ. ДЗЕННІКІ. ДАКУМЕНТЫ	СЯМЕН СКАРУЛІС. «Я ведаю, вы расстраляеце мяне...» 190
НАВУКА	ЛЕАНІД ЛЫЧ. З нацыянальнага жыцця Беларусі 198
КРЫТЫКА І ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА	АЛЕНА ЯСКЕВІЧ. Творы Скарыны 215
	ЛЮДМІЛА КОРАНЬ. Ці лёгка быць геніем? 227
	АНАТОЛЬ КУДРАВЕЦ. Чалавек. Жыццё. Слова 237
СЯРОД КНІГ	ВАЛЯНЦІНА ЛОКУН. З клопатам пра Бацькаўшчыну 244
	АНТАНІНА ХАТЭНКА. Дарунак неба і зямлі 248
ДЗЯДОЎНІК НА ПАРНАСЕ	ГЕОРГІЙ ЮРЧАНКА. Развітанне з Пегасам. Тэмпература аквечаных сумераў. Пароды. Найноўшы трыпціх 252

ЗАСНАВАЛЬНІКІ: Саюз пісьменнікаў Беларусі, калектыў часопіса «Полымя».

Рэдакцыя часопіса «Полымя», 220005, Мінск, Захарова, 19.

Тэлефоны: галоўнага рэдактара, намесніка галоўнага рэдактара — 33-20-12; адказнага сакратара, аддзелаў прозы, нарыса і публіцыстыкі, гісторыі літаратуры і культуры — 33-20-91; аддзелаў паэзіі, крытыкі і літаратуразнаўства, навукі і мастацтва, машыннага бюро — 33-49-91.

Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку», 220013, Мінск, праспект Францыска Скарыны, 79.

ВАЛЯНЦІНА
ЛОКУН

З КЛОПАТАМ ПРА БАЦЬКАЎШЧЫНУ

Б. Сачанка. *Трэцяе вока*. Аповесці, аповяданні, эсэ. «Мастацкая літаратура», 1992.

Адраджэнне нацыянальнай свядомасці з непазбежнасцю ўключае ў сябе і працэс аднаўлення гістарычнай памяці. У канцы 80-х — пачатку 90-х гадоў гістарычныя творы разам з публіцыстычнымі і мемуарнымі жанрамі дамінавалі ў нацыянальнай прозе. Гэта было патрабаванне часу. Без дакладнага ведання гісторыі сваёй Бацькаўшчыны няма руху наперад, няма прагрэсу. Вялікім рупліўцам у справе аднаўлення гістарычнай памяці з'яўляецца і Б. Сачанка. Яго кніжка «Трэцяе вока», такая разнастайная ў плане жанравым і тэматычным, прасякнута клопатам аб адраджэнні мінулага. На думку пісьменніка, праблемы гісторыі, мовы народа і яго культуры з'яўляюцца не столькі катэгорыямі сацыяльнымі, колькі маральнымі і духоўнымі: «...Культура збліжае людзей, народы, краіны, нясе святло, дабрыню, павагу, любоў чалавека да чалавека, без яе не можа існаваць свет» (429). Гэтай тэме асобна прысвечана некалькі аб'ёмных артыкулаў: «Зраднік», «Мураўёў-вешальнік», «Отторженная возвратихъ».

Ёсць адна асаблівасць мастацкай зацікаўленасці Б. Сачанкі: у гістарычных нарысах і эсэ ён скіроўвае ўвагу найперш на працэсы разбуральныя для беларускай дзяржаўнасці, як бы імкнецца зразумець: чаму так адбылося, і хто ў гэтым вінаваты? У 1588 годзе ў Вялікім Княстве Літоўскім быў прыняты Статут (сістэматызаваны збор законаў), дакумент унікальны ў плане юрыдычным і прававым. Але менавіта XVI стагоддзе стала тым паваротным момантам у гісторыі вялікай дзяржавы, з якога яна паступова пачала траціць сваю незалежнасць. Спачатку Люблінская унія, пасля — Брэсцкая садзейнічалі пранікненню ў Вялікае Княства Літоўскае польскага ўплыву, што прыніжала, а нярэдка разбурала спрадвечна сваё, нацыянальнае, і, у першую чаргу, беларускую мову. Пасля ў разбуральны працэс пэўны ўклад пачала ўносіць і Расія. Праўда, Б. Сачанка ў адносінах да палітыкі Расіі паводзіць сябе досыць асцярожна. Асабліва калі гаворка ідзе пра XVII—XVIII стагоддзі. І гэтым ён адрозніваецца ад «радыкальных» гісторыкаў. Ул. Арлоў, напрыклад, разглядае палітыку ўзаемаадносін Расіі і Вялікага Княства Літоўскага як палітыку пастаяннага жорсткага і мэтанакіраванага прыніжэння і разбурэння беларускай нацыі. На яго думку, беларускія сяляне нават Напалеона гатовыя былі вітаць, калі той паабяцаў даць незалежнасць княству.

Апавядаючы пра нялёгкі лёс беларускай эміграцыі, Б. Сачанка не забывае і пра іншых людзей, якія для творчай рэалізацыі сваіх здольнасцей не мелі нават такой магчымасці, як іх калегі-эмігранты. «Усё яшчэ быццам з таго свету даходзяць да нас звесткі пра тых, каго забралі і знішчылі — дзе? калі? — сталінскія памагатыя ў гады масавага тэрору, рэпрэсій і бяспраўя» (383), — са смуткам адзначаць пісьменнік. Ён згадвае трагічны лёс кіраўнікоў Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады, што дзейнічала ў Заходняй Беларусі: Сымона Рак-Міхайлоўскага, Пятра Мятлы і іншых («Напісана прам...»). Тут жа знаёміць чытачоў і з імёнамі таленавітых паэтаў Лявона Случаніна (Шпакоўскага) і Тодара Лебяды (Пятра Шыракова)...

Мастак і жыццё. Тэма гэтая такая ж старажытная, як і само мастацтва. Выраслася яна ў розныя часы па-рознаму. Але найчасцей паэт уступаў у проціборства з жыццём, з абставінамі, згадаем хоць бы лёс геніяў Пушкіна і Лермантава, Максіма Багдановіча — выпадак, калі духоўны ўзровень Паэта ўздымаўся вышэй за ўзровень той эпохі, якая яго ўздавала. Тое ж самае, як вядома, адбылося з Я. Купалам (дарэчы сказаць, для рэабілітацыі апошніх дзён жыцця паэта Б. Сачанка прыклаў нямала сіл і намаганняў), М. Гарэцкім, К. Чорным, пазней — І. Мележам, Ул. Караткевічам. Унутраны канфлікт асобы як форма выражэння сацыяльнага канфлікту быў уласцівы і такім неардынарным асобам нашага часу, як Варлен Бечык, Яўгенія Янішчыц, Рыгор Семашкевіч, Ігар Хадановіч. Усім гэтым творцам, кожнаму асобна, прысвяціў пісьменнік сваё «слова». Мастакі пакінулі гэтак жа жыццё, як і жылі — кожны па-свойму. Нехта дасягнуў пэўных вынікаў (В. Бечык, Р. Семашкевіч) ці росквіту (Я. Янішчыц), а нехта толькі пачынаў сваю творчую дзейнасць (А. Сербантовіч, І. Хадановіч). Але ўсіх іх, такіх розных, паядноўвае канфліктнае ўспрымання свету, нязгода ўнутранага «я» з супярэчлівай атмасферай часу.

Праблема духоўнасці, дакладней, бездухоўнасці, скразная ў кніжцы Б. Сачанкі. Прычым разглядаецца яна на розных «узроўнях», ад бездухоўнасці асобнага чалавека да

бездухоўнасці грамадства ў цэлым. «Бездухоўнасць проста захліствае наша... грамадства» (418), — канстатуе аўтар у гутарцы з рэдактарам газеты «Голас Радзімы» В. Г. Мацкевічам. Аднак карані гэтай бездухоўнасці тлумачацца аўтарам досыць своеасабліва. Ён звяртаецца да аўтарытэта М. Горкага і сцвярджае, што Кастрычніцкая рэвалюцыя «не толькі разняволіла лепшыя сілы народа, дала ім небывалы штуршок і стымул для развіцця, але ўскаламуціла «дно» (417). Вось гэтак «дно», на думку пісьменніка, у выніку і з'яўляецца прычынай духоўнай мутацыі. Тут трэба адзначыць, што дыялог Б. Сачанкі з В. Мацкевічам адбыўся яшчэ ў 1989 годзе, па тым часе такія сцверджанні ўспрымаліся інакш, чым цяпер, больш востра. Але пісьменнік мае рацыю, калі зазначае, што ў катэгорыю духоўнасці ўваходзяць паняцці гістарычнай памяці і мовы народа. Нацыянальны нігілізм — вось аснова бездухоўнасці, яе карані. «Народ... пазбаўлены гістарычнай памяці, мовы і культуры — ужо не народ, а насельніцтва, з якім можна абыходзіцца як заўгодна» (412—413).

Бездухоўнасць, як з'ява сацыяльна абумоўленая, не толькі разбурыла нацыянальную культуру, знішчыла мову, яна спарадзіла і чарнобыльскую катастрофу, атамны генацыд. Тэме Чарнобыля Б. Сачанка прысвячае два артыкулы: «Запіскі аб радыяцыі» і «Паездка ў зону». Першы напісаны ў форме дзённікавых запісаў як непасрэдны водгук пісьменніка на тыя страшныя падзеі красавіка 1986 года. Падчас напісання — а гэта былі 1986—1990 гады — развагі аўтара былі злабадзённымі, актуальнымі. Галоснасць і адкрытасць існавалі пакуль што на паперы, прабіцца на старонкі друку з праўдзівай інфармацыяй было амаль немагчыма. Пра забруджванне радыенуклідамі асобных рэгіёнаў рэспублікі стала вядома толькі праз некалькі гадоў. І толькі праз неймаверныя намаганні прагрэсіўна настроенай часткі грамадскасці. Разам з іншымі біў трывогу і Б. Сачанка. Гомельшчына, Хойніцкі раён, вёска Вялікі Бор — малая радзіма пісьменніка. Сюды адразу пасля аварыі і прыехаў Б. Сачанка разам з Міколам Мятліцкім, які родам таксама з гэтых мясцін. Да іх далучыўся і І. Шамякін,

ных дзеяннях бралі беларускія мяшчане і сяляне. Па сведчанні «языка», злоўленага казакамі Залатарэнкі, у войску Вялікага Княства Літоўскага было «мужиков много...» Як сцвярджаў іншы палонны, жыхары Шклова прасілі ў гетмана Княства, «чтоб они прислали немногих людей, а они де готовы с ними заодно стоять...» (195) і г. д.

Трэба сказаць, што тэрмінам «русіфікацыя» Б. Сачанка карыстаецца вельмі асцярожна. Бяспрэчны адмоўны ўплыў Расіі пісьменнік бачыць толькі ў часы панавання М. Мураўёва і пасля ўжо Сталіна. У сувязі з гэтым досыць парадаксальным з'яўляецца і тэзіс, што «толькі Вялікая Кастрычніцкая рэвалюцыя разняволіла народы, дала ім дзяржаўнасць, магчымасць развіваць сваю мову, літаратуру, культуру» (271). Да такой высновы прыходзіць пісьменнік у эсе «Па слядах Скарыны», тое ж самае можна прачытаць і ў іншых працах: «Доўнар-Запольскі», «Культура ў небяспецы» (праўда, у апошняй аўтар прызнае, што працэс разнявольвання Беларусі цягнуўся нядоўга, «падзеленая на дзве часткі Рыжскім мірам, Беларусь зноў пачала аблівацца не толькі потам... але і слязьмі, крывёю» (411). Трэба сказаць, што палітыка бальшавікоў у адносінах да Беларусі была добра акрэслена яшчэ падчас расейска-германскіх перамоў у 1917—1918 гадах. Урад Расіі абавязаўся выплаціць Германіі кантрыбуцыю, і акупацыйная зона Беларусі разглядалася ў якасці закладу пад гэтую кантрыбуцыю. Не з часоў Сталіна пачаўся генацыд, а значна раней.

Другой не менш значнай тэмай кнігі Б. Сачанкі з'яўляецца беларуская эміграцыя. Прычым з'яву гэту ён разглядае гістарычна «шырока». Першым эмігрантам ён лічыць нашага слыннага земляка Ф. Скарыну («Па слядах Скарыны»). Жыццё Ф. Скарыны было ад пачатку да канца драматычным. Уплывовыя і багатыя людзі ні ў Вільні, ні ў Маскве першаасветніка не падтрымалі, і ён вымушаны быў шукаць сабе прытулак у Празе. Менавіта тут, адлучаны ад роднай Бацькаўшчыны, «добра прыжываліся беларусы і адчувалі сябе іншы раз не горш, як дома» (263). Б. Сачанка не ўносіць нейкіх новых фактаў у летапіс жыцця Ф. Скарыны. Але яго аповяд прасякнуты болем за сваю Бацькаўшчыну, за абыяка-

васць грамадства да лёсу сваіх лепшых прадстаўнікоў.

Асабліва вялікая была калонія беларусаў у Празе на пачатку дваццатых гадоў. Пісьменнік згадвае розныя імёны: ад прэзідэнтаў эміграцыйнага ўрада БНР Пятра Крачэўскага, а пасля яго смерці Васіля Захаркі, да беларускіх пісьменнікаў У. Жылкі, І. Дварчаніна, спевака М. Забэіды-Суміцкага і шмат іншых. Асабліва ўвага скіравана на лёс беларускай паэтэсы Ларысы Геніюш («Лёс мой чалавечы...»). Аўтар не абыходзіць супярэчлівыя моманты жыцця Л. Геніюш — маецца на ўвазе яе сувязь (няхай і ўскосная) з палітычнай дзейнасцю БНР ці, дакладней, Пажскім камітэтам самапомачы, дзе Геніюш працавала сакратаром і скарбнікам. Пазней, дарэчы, менавіта палітычную накіраванасць сваёй дзейнасці паэтэса рашуча адмаўляла. Б. Сачанка не абвінавачвае Л. Геніюш, хоць прыводзіць пры гэтым шэраг дакументальных пацверджанняў, архіўных дакументаў, што сведчаць аб падтрымцы Камітэтам дзейнасці Гітлера. Камітэт спадзяваўся, што Гітлер вызваліць Беларусь «з-пад камуністычна-жыдоўскага ярма» (266). У асобе Л. Геніюш Б. Сачанка найперш бачыць чалавека, крэўна зацікаўленага ў адраджэнні сваёй Бацькаўшчыны, яе мовы, нацыянальнай культуры. Асобу велічную і трагічную адначасова.

Не менш зацікаўлена сочыць пісьменнік і за другой калоніяй беларускіх эмігрантаў — амерыканскай. Сярод іх такія цяпер вядомыя і папулярныя ў Беларусі людзі, як пісьменнік Масей Сяднёў («Я толькі кропля ў акіяне») і спявак Данчык — Багдан Андрусішын («Але думкай, сэрцам толькі вас я знаю...»). Аўтар дае магчымасць сваім суразмоўцам самім выказацца аб набалелым, ацаніць сённяшняю сітуацыю ў краіне — творы пабудаваны ў форме дыялога. Лёс М. Сяднёва, як і лёс яго малодшага суайчынніка, увогуле з'яўляецца тыповым, звычайным, бо ў жорсткія часіны многім прыходзілася ратаваць сваё жыццё за межамі Бацькаўшчыны. Не выпадкова, што ў назву дыялога з пісьменнікам Б. Сачанка вынес яго словы: «Я толькі кропля ў акіяне». М. Сяднёў прыводзіць шматлікія імёны сваіх суайчыннікаў, якія змаглі творча рэалізавацца менавіта за межамі Беларусі.

Апавядаючы пра нялёгка лёс беларускай эміграцыі, Б. Сачанка не забывае і пра іншых людзей, якія для творчай рэалізацыі сваіх здольнасцей не мелі нават такой магчымасці, як іх калегі-эмігранты. «Усё яшчэ быццам з таго свету даходзяць да нас звесткі пра тых, каго забралі і знішчылі — дзе? калі? — сталінскія памагатыя ў гады масавага тэрору, рэпрэсій і бяспраўя» (383), — са смуткам адзначаць пісьменнік. Ён згадвае трагічны лёс кіраўнікоў Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады, што дзейнічала ў Заходняй Беларусі: Сымона Рак-Міхайлоўскага, Пятра Мятлы і іншых («Напісана прам...»). Тут жа знаёміць чытачоў і з імёнамі таленавітых паэтаў Лявона Случаніна (Шпакоўскага) і Тодара Лебяды (Пятра Шыракова)...

Мастак і жыццё. Тэма гэтая такая ж старажытная, як і само мастацтва. Вырашалася яна ў розныя часы па-рознаму. Але найчасцей паэт уступаў у проціборства з жыццём, з абставінамі, згадаем хоць бы лёс геніяў Пушкіна і Лермантава, Максіма Багдановіча — выпадак, калі духоўны ўзровень Паэта ўздымаўся вышэй за ўзровень той эпохі, якая яго ўздавала. Тое ж самае, як вядома, адбылося з Я. Купалам (дарэчы сказаць, для рэабілітацыі апошніх дзён жыцця паэта Б. Сачанка прыклаў нямала сіл і намаганняў), М. Гарэцкім, К. Чорным, пазней — І. Мележам, Ул. Караткевічам. Унутраны канфлікт асобы як форма выражэння сацыяльнага канфлікту быў уласцівы і такім неардынарным асобам нашага часу, як Варлен Бечык, Яўгенія Янішчыц, Рыгор Семашкевіч, Ігар Хадановіч. Усім гэтым творцам, кожнаму асобна, прысвяціў пісьменнік сваё «слова». Мастакі пакінулі гэтак жа жыццё, як і жылі — кожны па-свойму. Нехта дасягнуў пэўных вынікаў (В. Бечык, Р. Семашкевіч) ці росквіту (Я. Янішчыц), а нехта толькі пачынаў сваю творчую дзейнасць (А. Сербантовіч, І. Хадановіч). Але ўсіх іх, такіх розных, паядноўвае канфліктнае ўспрыманне свету, нязгода ўнутранага «я» з супярэчлівай атмасферай часу.

Праблема духоўнасці, дакладней, бездухоўнасці, скразная ў кніжцы Б. Сачанкі. Прычым разглядаецца яна на розных «узроўнях», ад бездухоўнасці асобнага чалавека да

бездухоўнасці грамадства ў цэлым. «Бездухоўнасць проста захліствае наша... грамадства» (418), — канстатуе аўтар у гутарцы з рэдактарам газеты «Голас Радзімы» В. Г. Мацкевічам. Аднак карані гэтай бездухоўнасці тлумачацца аўтарам досыць своеасабліва. Ён звяртаецца да аўтарытэта М. Горкага і сцвярджае, што Кастрычніцкая рэвалюцыя «не толькі разняволіла лепшыя сілы народа, дала ім небывалы штуршок і стымул для развіцця, але ўскаламуціла «дно» (417). Вось гэтак «дно», на думку пісьменніка, у выніку і з'яўляецца прычынай духоўнай мутацыі. Тут трэба адзначыць, што дыялог Б. Сачанкі з В. Мацкевічам адбыўся яшчэ ў 1989 годзе, па тым часе такія сцверджанні ўспрымаліся інакш, чым цяпер, больш востра. Але пісьменнік мае рацыю, калі зазначае, што ў катэгорыю духоўнасці ўваходзяць паняцці гістарычнай памяці і мовы народа. Нацыянальны нігілізм — вось аснова бездухоўнасці, яе карані. «Народ... пазбаўлены гістарычнай памяці, мовы і культуры — ужо не народ, а насельніцтва, з якім можна абыходзіцца як заўгодна» (412—413).

Бездухоўнасць, як з'ява сацыяльна абумоўленая, не толькі разбурыла нацыянальную культуру, знішчыла мову, яна спарадзіла і чарнобыльскую катастрофу, атамны генацыд. Тэме Чарнобыля Б. Сачанка прысвячае два артыкулы: «Запіскі аб радыяцыі» і «Паездка ў зону». Першы напісаны ў форме дзённікавых запісаў як непасрэдны водгук пісьменніка на тыя страшныя падзеі красавіка 1986 года. Падчас напісання — а гэта былі 1986—1990 гады — развагі аўтара былі злабадзённымі, актуальнымі. Галоснасць і адкрытасць існавалі пакуль што на паперы, прабіцца на старонкі друку з праўдзівай інфармацыяй было амаль немагчыма. Пра забруджванне радыенуклідамі асобных рэгіёнаў рэспублікі стала вядома толькі праз некалькі гадоў. І толькі праз неймаверныя намаганні прагрэсіўна настроенай часткі грамадскасці. Разам з іншымі біў трывогу і Б. Сачанка. Гомельшчына, Хойніцкі раён, вёска Вялікі Бор — малая радзіма пісьменніка. Сюды адразу пасля аварыі і прыехаў Б. Сачанка разам з Міколам Мятліцкім, які родам таксама з гэтых мясцін. Да іх далучыўся і І. Шамякін,

тады дэпутат Вярхоўнага Савета СССР па той акрузе. Перад вачыма пісьменнікаў паўсталі жудасныя малюнкi наступства катастрофы. Амаль паўсюдна панавала неразбярыха, якой спрыяла злачыннае раўнадушша ўрада да лёсу простых людзей.

Пра чарнобыльскую катастрофу ў апошнія гады напісана шмат, і дакументальныя запісы пісьменніка цяпер, зразумела, ужо не могуць так уражваць, як раней. Але і цяпер яны каштоўныя тым, што ўсхвалявана даносяць да чытача трагедыю чалавека, што страціў сваю радзіму, страціў «радавод», страціў тыя жыццёвыя карані, якія да гэтага служылі вялікай падтрымкай у жыцці: «Раней ездзіў у сваю вёску, каб набрацца сіл... памаладзець душой, падужэць. Цяпер пасля паездак дадому надоўга хварэю. І фізічна, і маральна» (194). Боль за сябе, за бацькоў і сваякоў, боль за вяскоўцаў неяк зусім натуральна ўздываецца да непадробленага крыку душы: «Беларусь мая родная! Хто пракляў цябе, за што, якія грахі?!» (212).

Другі «чарнобыльскі» артыкул «Паездка ў зону» нагадвае дарожныя запісы пісьменніка. Тут ужо аўтар робіць акцэнт на сацыяльных праблемах жыцця ў «зоне», неўладкаванасці людзей і наогул сацыяльнай неабароненасці жыхароў на забруджанай тэрыторыі. Гучаць галасы людзей — яны розныя. То раўнадушна-абыякавыя, знявераныя ва ўсім: «Яна (радыяцыя.— В. Л.) нас ужо не палохае. І дышаем ёю, і ядзім яе. Усюды яна вакол нас. І над намі, і пад намі» (232),— скажа адзін са старшынь тутэйшага калгаса. То, наадварот, распачна-палымныя: «У вайну, у партызанах, я ведаў каго страляць. А каго цяпер мне застрэліць, каб выбавіць людзей з бяды, каб не плакалі яны?» (244) — пытаецца ў пісьменніка мужчына з «зоны».

Трагедыя чарнобыльцаў невымерная: «Хто, хто верне ім, гэтым без віны вінаватым людзям, душэўную раўнавагу, спакой? Як будуць жыць яны, астаўшыся без роднага кутка, без сваёй бацькаўшчыны?» (245—246). Ці не з'яўляецца гэтая трагедыя пачаткам таго апакаліпсісу, які наканаваны беларускаму народу?

У адпаведнасці з жанрам, крытычны водгук на кніжку Б. Сачанкі магчыма трэба было пачынаць

з аналізу мастацкай прозы — кароткіх аповесцяў і апавяданняў. І спакуса такая была. Але ж маштанасць гістарычнай тэматыкі, публіцыстычная вастрыня і шматварыянтнасць «немастацкай» прозы прымусілі адступіцца ад агульнага правіла.

Аповесці і апавяданні Б. Сачанкі ствараліся ў другой палове 80-х гадоў. Яны вельмі тыповыя для «перабудовачнага» часу. Як правіла, у аснову твора пакладзены сацыяльны канфлікт (за выключэннем аповесці «Белая мыш», у цэнтры якой маральная праблема). Аўтара цікавіць не столькі развіццё характару, колькі дэфармаваная камандна-бюракратычнай сістэмай жыццёвая сітуацыя, што адпаведна «дэфармуе» і лёсы людзей. Асобна ў раздзеле мастацкай прозы стаіць аповесць «Адвечная балада». Яна адкрывае кнігу. Гэта серыя лірычных замалёвак аб каханні — свет мяняецца, а каханне застаецца, людзі нараджаюцца і паміраюць, а каханне застаецца... Яно не заўсёды прыносіць шчасце, часцей трагічнае, але — ва ўсе часы неўміручае.

Жанравы змест кніжкі Б. Сачанкі — гэта яскравае сведчанне «публіцыстычнага неспакою» самога аўтара напрыканцы 80-х — пачатку 90-х гадоў. Аўтар слушназначае, што «ў літаратуры бываюць перыяды, калі галоўнае не яны (мастацкія творы.— В. Л.) ...Сёння якраз адзін з такіх перыядаў...» (419). Б. Сачанка быў сярод тых, хто чакаў перабудовы, актыўнай грамадзянскай пазіцыяй яе набліжаў, а пасля і горача вітаў. Гэта пацвярджае і яго кніжка.

АНТАНІНА
ХАТЭНКА

ДАРУНАК НЕБА І ЗЯМЛІ

Уладзімір Зянько. Спадчына маёй маці. «Мастацкая літаратура», 1993.

Я адгортвала някідкую вокладку гэтай кнігі з трапяткой насцярогаю, як расчыняла некалі ўпотай бабулін маляваны куфар: а раптам тая таемная, чыясці асабістая памяць